

A pályadöntések mesterei

A középiskola a döntésekhez szükséges készségek megalapozásának és a tapasztalatok gyűjtésének fontos időszakát jelenti. A serdülők ebben az életkorban a korábbiaknál erőteljesebben szembesülnek a továbbtanulás kérdéseivel, illetve azzal a felelősséggel, hogy iskolai előmenetelük a jövőbeli életüket alapozza meg. Török Réka A pályadöntések mesterei című könyvének célja „a pályadöntésekről való gondolkodás formálása, a jövőbe és a képességekbe vetett hit erősítése” (11.), amelynek lehetőségeit a szerző aktuális nemzetközi eredmények alapján kidolgozott elméleti modellekre alapozva, konkrét kutatási eredményeken, középiskolás tanulókra koncentrálni mutatja be.

A kötet hét fejezete logikus sorrendben, az elméleti megalapozás után konkrét kutatási eredmények bemutatása által vizsgálja a pályadöntések hatékonyságát. A tartalmat változatos ábrák, táblázatok és grafikák teszik színebbé és követhetővé. A fejezetek elején található rövid bevezetések előrevetítik a várható tartalmat, megkönnyítik a témák közötti eligazodást, a fejezetek végén található összefoglalás pedig megfelelő kontextusba állítja a következtetéseket és az eredményeket, megteremtve ezzel a könyv belső koherenciáját. A fejezetekben találkozhatunk idézetekkel tanulóktól, szakemberektől, szülőktől, amik közelebb hozzák az olvasót az eredményekhez, a szövegdobozokban kiemelt rövid összefoglalások pedig az egyes fejezetek, szövegrészek legfontosabb üzeneteit, kérdéseit foglalják össze. Az elméleti összefoglalások mellett a gyakorlati szempontok és a hasznosíthatóság is előtérbe kerül, amit nemcsak tipikus, de sajátos nevelési igényű tanulók esetében is vizsgál a szerző – hiánypótló jellege ebben is tetten érhető. A kötet végén található részletes irodalomlista a témában való további elmélyülés lehetőségét adja az olvasó számára, az ábrajegyzék és a tárgymutató a fellelhető alapvető fogalmak és ábrák szövegközi helyét jelöli, azok visszakereshetőségét

biztosítja. A függelékben részletesebb statisztikai adatokat találunk a fejezetekben bemutatott vizsgálatokhoz kapcsolódóan. A könyv további jelentősége, hogy a serdülők (Z generáció) pályadöntését segítő koncepcióknak korszerű, nemzetközi eredményeken nyugvó kidolgozása, a problémák feltárása és bemutatása mellett a megoldási módszerek bemutatása és olyan jó gyakorlatok ismertetése is megtalálható benne, amit a pályatanácsadó szakemberek maguk is alkalmazhatnak a munkájuk során.

Az első fejezet a pályadöntések természetét és folyamatát modelleken keresztül ismerteti (pl. kognitív információfeldolgozási modell, pályadöntési akadályok modellje), pályadöntési profilokat mutat be, és részletesen vizsgálja az énhatékonyság pályadöntésekben betöltött szerepét (pályadöntési énhatékonyság, tanulási és társas énhatékonyság). A pályafejlődés sajátosságait gyermekkortól serdülőkorig szemléletes táblázatok és ábrák, illetve modellek segítségével követhetjük nyomon. Ehhez hasonló a pályadöntésekben részt vevő kulcsmotívumok (érdeklődési területek, értékek, munkamód, kompetenciák) alapos ismertetése is, ami kiegészül a pályadöntéssel szorosan összefüggő dimenziók, az önbecsülés és a pozitívítás bemutatásával. Az összegzésből kiderül,

hogy a pályadöntési énhatékonyság a sikeres pályadöntések nyomán növekszik, a döntésekben a tapasztalatok és egyéni motívumok mellett környezeti, társas és gazdasági tényezők is szerepet játszanak, amik közül a családi támogatás kiemelt jelentőségű.

A könyv második fejezete néhány definíció (pl. életpálya-tanácsadás, pályafejlődés, életpálya-vezetési készségek) tisztázása után megvizsgálja az oktatás életpálya-fejlődésben betöltött szerepét. Az életpálya-tervezést támogató iskola jellemzőiként olyan jó gyakorlatokat mutat be (pl. webalapú programok, tematikus pályaaorientációs hetek, pályaválasztási kiállítások és tréningek), amelyek segítik az iskolai tevékenységek kialakítását, tervezését. Az optimális tanulási környezet kialakítása során kitér a tanulók képességeire és a megoldásközpontú iskolák jellemzésére, a szociális és érzelmi tanulás, továbbá az iskolán kívüli tevékenységek jelentőségének hangsúlyozására. Az életpálya-tanácsadás újszerű megközelítése keretében a portfólió (karrieralapú portfólió), a webalapú és az élményalapú tevékenységek bemutatásával foglalkozik alaposabban. A fejezet végén jellemzi a tanácsadással foglalkozó szakemberek (pl. fejlesztő pedagógus, szociális munkás, iskolapszichológus) legfontosabb kompetenciáit, mert az ő életpálya-támogató tevékenységük alapvető jelentőségű az iskolákban.

Az életpálya-fejlődés jellegzetességei után a harmadik fejezet különleges életpályákat, a sajátos nevelési igényű és hátrányos helyzetű tanulók pályafejlődési sajátosságait mutatja be, és olyan módszereket ismertet, amelyek hozzájárulnak e tanulók döntési helyzeteinek megkönnyítéséhez. A nevelés-oktatás színtereinek lehetséges hatásai között kitér az integrált oktatási környezet jellemzőire, a speciális és többségi oktatási környezet előnyeire és hátrányaira, valamint az iskolából a munka világába való átmenetek kezelésére (átvezetés-menedzsment). A fejezet rámutat arra, hogy a hátrányos helyzetű tanulók döntési nehézségei mögött elsősorban nem

Az életpálya-fejlődés jellegzetességei után a harmadik fejezet különleges életpályákat, a sajátos nevelési igényű és hátrányos helyzetű tanulók pályafejlődési sajátosságait mutatja be, és olyan módszereket ismertet, amelyek hozzájárulnak e tanulók döntési helyzeteinek megkönnyítéséhez. A nevelés-oktatás színtereinek lehetséges hatásai között kitér az integrált oktatási környezet jellemzőire, a speciális és többségi oktatási környezet előnyeire és hátrányaira, valamint az iskolából a munka világába való átmenetek kezelésére (átvezetés-menedzsment).

a tanulatlanság és a fizikai korlátozottság áll, hanem a társadalom hatására kialakult negatív megkülönböztetéstől való félelem, ami a munkáltatónál gyakran valós tevékenységekben realizálódik.

A negyedik fejezet az életpálya-építést segítő iskolai intervenciók hatásvizsgálataival foglalkozik: arra keresi a választ, hogy mi tekinthető hatékony életpálya-tanácsadásnak, melyek a hatékonyság és eredményesség kritériumai. A hatásvizsgálatok közül elsősorban a kvantitatív megközelítéseket és eredményeket tárgyalja, leírja a diákok körében mérhető (intervenciók tartalmához igazodó) lehetséges karrierdimenziókat, és lehetséges mérőeszközöket (kérdőívek, skálák) mutat be. A fejezet következtetésként állapítja meg, hogy a hatásvizsgálatok mennyisége igen kevés. A karrierdimenziók közül a legtöbbet kutatott területet a pályadöntési énhatékonyság, ami a karrierhez fűződő tapasztalatok növelése által igazoltan növelhető. Ennek ellenére mégis

elenyésző számban vannak jelen azon hazai vizsgálatok, amelyek a pályadöntési énhatékonyság fejlesztésének összetevőit és az egyéni vagy csoportos intervenciók hatásait vizsgálják.

A további fejezetek empirikus kutatási eredmények alapján mutatják be a vizsgált jelenségeket. Az ötödik fejezet a középiskolások eltérő csoportjai: a tipikusan fejlődő és a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók közötti különbségeket vizsgálja a pályadöntési énhatékonyság tekintetében. Az eredmények igazolják, hogy az akadályozottság vagy a fogyatékoság nem jelzi előre a pályadöntési énhatékonyság mértékét, kockázati tényezőkről abban az esetben van szó, ha az életpálya-tanácsadási intervenciókhoz való hozzáférhetőség nem megfelelő, magasak az életterületeken tapasztalt észlelt akadályok, vagy gyengébb az iskolai teljesítmény. A sajátos nevelési igényű tanulók motiváltak és nyitottak a személyes hatékonyság életpálya-építésben való fejlesztésére.

A hatodik fejezet, hiánypótló jelleggel, egy csoportos pályadöntési intervenció hatását mutatja be. A foglalkozás célja a pályadöntési énhatékonyság egyéni szintű növelése volt, a csoportfoglalkozások kísérleti és kontrollcsoport bevonásával középiskolás (10. és 11. osztályos) tanulók részvételével az ország több megyéjében zajlottak. A fejezetben bemutatott intervenció összeállítása és felépítése után részletesebben olvashatunk az elvégzett hatásvizsgálat eredményeiről. A csoportfoglalkozások pozitív hatása kimutatható volt és bizonyított, hogy a célcsoportra szabott, fókuszált tartalmú intervenció szignifikáns változást okoz az énhatékonyság dimenzióiban.

Az utolsó, hetedik fejezet a sajátos nevelési igényű és a tipikusan fejlődő középiskolás tanulók pályadöntési énhatékonyságának bejósoló tényezőit vizsgálja. Az eredmények alátámasztották, hogy az egyéni jellemzők közül a középiskolások pozitivitása és a pályaválasztási bizonytalansággal kapcsolatos szorongás meghatározó a pályadöntési énhatékonyságban, a környezeti tényezők közül pedig az

életpálya-tanácsadásnak van befolyásoló szerepe. A szorongásból fakadó bizonytalanság és a pályaválasztással összefüggő aggodalom a sajátos nevelési igényű tanulóknál nem a tanulmányokkal, hanem az elfogadással és a társas támással kapcsolatban jelenik meg.

A könyv fejezeteit elméleti megalapozású összegzés és kitekintés, a jövőre vonatkozó perspektívák meghatározása zárja, amely röviden összefoglalja a legfontosabb üzeneteket: felhívja a figyelmet az életpálya-tanácsadási szolgáltatások és intervenciók szerepére, továbbá az iskolák felelősségére, a pályatervezést megalapozó oktatásra és készségfejlesztésre, amit a digitális munkaerőpiac kihívásai egyre sürgetőbbé tesznek. Iskolai kontextusban a könyvet haszonnal tudják alkalmazni mindazon pedagógusok, akik szívesen foglalkoznak tanulóik továbbtanulásával, iskolai előmenetelével. A bemutatott modellek lehetővé teszik számukra, hogy tantárgyba ágyazva, vagy tanórán kívüli tevékenység során buzdítsák tanulóikat a döntési készségek és a pályadöntési énhatékonyság fejlesztésére. Támogatni tudják a tanulókat a szakmákról, képzésekről és a munkaerőpiacról szóló információk összegyűjtésében, rendszerezésében, elősegítve ezzel az életpálya-útvonalak tudatos tervezését. A kiadvány emellett hiánypótló jelentőségű segédeszköz lehet valamennyi szakembernek, akik pályatanácsadással foglalkoznak, vagy pályadöntést segítő tevékenységben vesznek részt.

Török Réka (2017). *A pályadöntések meszterei*. Budapest: Print&Pixel House Kiadó.

D. Nagy Krisztina

SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola